

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ім. І. І. МЕЧНИКОВА

П. І. Барвінська

Методичні рекомендації, тематика та план практичних занять з курсу

ІСТОРІЯ СРСР 1917-1991 рр.

для студентів історичного факультету

ОДЕСА

2005

Пам'яті
професора Михайла Юхимовича
Раковського.

Наук. ред. к.і.н., доц. Самолов Ф.О.

Рецензенти: проф. Гребцова І.С., доц. Шкляєв І.М.

Рекомендовано до друку Вченою радою історичного факультету Одеського національного університету ім.. І.І. Мечникова протокол № 2 від 10 жовтня 2005 р.

Вступ

Курс історії СРСР читається на 4 курсі денного відділення історичного факультету і охоплює період з 1917 р. до 1991 р. Зазначений курс присвячено історії держави, в якій більшість із студентів народились і свідками розпаду якою являються. Це історія держави, яка в певній мірі творилася батьками, дідами і прадідами більшості слухачів. На протязі ХХ ст. Радянський Союз досяг статусу однієї із супердержав світу зі всіма витікаючими із цього наслідками. В Радянському Союзі було коштом держави було подолано безграмотність населення, побудовано першу атомну електростанцію, здійснено політ першої людини в космос, винайдено термоядерну зброю. Населення Радянського Союзу винесло на собі основні тяготи Другої світової війни, здобувши перемогу. СРСР – це країна, в якій тоталітарним режимом проводився експеримент по побудові комуністичного суспільства із застосуванням масових репресій, чисток, голодомору, нещадної експлуатації населення та ідеологічного диктату і цензури у всіх сферах духовного життя та інтелектуального життя, включаючи історичну науку.

Історія СРСР до сьогоднішнього дня містить чимало так званих „білих плям” та „чорних дірок”. Це спричинено цілим рядом подій та факторів. Упродовж 30- пер. пол. 80 – х рр. радянська історична наука була складовою частиною радянської суспільно-політичної системи, перетворившись в особливий феномен, пристосований до обслуговування політико-ідеологічних потреб тоталітарної держави. „Учені-історики сприймалися як державні службовці, здатні на професійному рівні задовольнити політико-ідеологічні потреби правлячого режиму ... Перебування радянської науки під безпосереднім впливом партійно-державної ідеології обумовлювало заідеологізованість, тенденційність, уніфікованість, моноконцептуальність досліджень.” (С. Пивовар Із виступу С. Пивовара на українсько-німецькому

семінарі для молодих істориків „Історична наука як засіб політичної легітимізації”, Київ, квітень 2002 р.) Заради справедливості варто відзначити, що прагнення перетворити історичну науку в зручний інструмент своєї влади було притаманне не тільки радянському політичному режимові. „Це зумовлено тим, що на відміну від інших наук історія виконує і виховну функцію. Політичні режими завжди враховували цю особливість історичного знання і прагнули використати її для утвердження у свідомості людей власного позитивного образу.” (С. В. Кульчицький із виступу на українсько-німецькому семінарі для молодих істориків „Історична наука як засіб політичної легітимізації”, Київ, квітень 2002 р.) Справа в тому, що радянська тоталітарна система зуміла зреалізувати це найуспішніше.

Гласність часів перебудови радянського суспільства „дала уявлення людям про масштаби фальсифікації історії. Саме тоді виявилось, що найбільш істотні аспекти минулого КПРС і СРСР або не стали надбанням гласності, або були спотворенні до невпізнанності. Колосальний сплеск інтересу до неспотвореної історії був одним із важливих чинників переростання бюрократичної „перебудови” у некерований згори революційний процес” (Із виступу проф. С. В. Кульчицького на українсько-німецькому семінарі для молодих істориків „Історична наука як засіб політичної легітимізації”, Київ, квітень 2002 р.)

Однак, варто відзначити, що більшість праць, які з’явилися в перебудовчий період мали більш публіцистичний ніж науковий характер. Після розпаду СРСР розпочався процес становлення національних історіографій, які в значній мірі були покликані легітимізувати нову владу. Як правило, розроблялась історія Росії, України, Грузії, Литви і т. д. в радянський період Це в результаті часто дає не просто полярне трактування тих чи інших подій, а радше є баченням історії з „українського, російського, молдавського чи грузинського окопу”. До того ж виникла ще одна проблема – проблема методологічного інструментарію. Вся радянська історіографія базувалась на марксистсько-ленінській методології. В той час як протягом другої половини

XX ст. в західній історіографії розгорнулася бурхлива методологічна дискусія, яка значно збагатила історичну науку і підняла методологію історичних досліджень на якісно новий рівень. Оскільки радянські історики були ізольовані від даного процесу, то після звільнення історичної науки від ідеологічного диктату на пострадянському просторі в національних історіографіях розпочався методологічний хаос. І як результат відсутність не тільки сучасних україномовних підручників, а й фундаментальних досліджень з історії СРСР, що значно ускладнює викладання курсу.

В дослідженнях історії СРСР найбільш позитивним зрушенням стало розсекречення значного масиву документів та їх публікація. З'явилося чимало досліджень з проблем, на які в радянській історіографії існували табу. Зокрема це теми, пов'язані з репресіями, голодомором, національною політикою в СРСР, дисидентським рухом, таємними угодами між Радянським Союзом та фашистською Німеччиною і т. д.

Курс історії СРСР розраховано на 50 год. Із них 30 год. лекції і 24 год. семінарські заняття. Програмою курсу передбачено розгляд таких складових історії СРСР: Падіння самодержавства в Російській імперії та утвердженні влади більшовиків. Громадянська війна та іноземна інтервенція на території колишньої Російської імперії. Національна політика центру та створення СРСР. Причини та передумови запровадження НЕПу. Оснований зміст та досягнення нової економічної політики в промисловості та сільському господарстві. Індустріалізація та колективізація в СРСР. Причини голодомору та його наслідки. Становлення тоталітарного політичного режиму та політичні репресії. Становище в країні і на міжнародній арені на передодні і під час II світової війни. Повоєнна відбудова народного господарства: досягнення та прорахунки. Трансформація тоталітарного політичного режиму в післявоєнні роки. Розвиток подій в СРСР в другій половині 50-х – пер. половині 80-х років. Перебудовчі процеси другої половини 80-х рр. Криза та розпад СРСР.

Якщо під час лекційних занять студенти будуть ознайомлені з вузловими питаннями курсу, основними тенденціями і підходами до їх вивчення, то практичні заняття та самостійна підготовка до них покликанні допомогти студентам узагальнити знання, отриманні під час лекційних занять, сформувані на основі документальної бази та історіографічного доробку власний погляд на ті чи інші події в історії СРСР.

Самостійна робота студентів являється основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у вільний від навчальних занять час. Однією з форм самостійної роботи студентів є підготовка до практичних занять та написання рефератів. Це сприяє поглибленню та закріпленню знань одержаних студентами на лекціях. Самостійна робота сприяє придбанню та удосконаленню навичок роботи з джерелами, пошуку нових фактів, підбору літератури по темі, її аналізу й узагальнення, уміння на основі зібраного матеріалу робити висновки, встановлювати причини саме такого розвитку подій, визначати основні фактори, які мали визначальний вплив на історичні події.

При підготовці рефератів та відповідей відповідно до плану практичних занять студент, насамперед, повинен звертатись до джерел. Перш за все студентам варто звернути увагу на опубліковані документи та праці і спогади державних і політичних діячів, які мали вплив на розвиток подій в СРСР на різних етапах його історії, бажано також використати тогочасну періодичну пресу, яка зберігається в науковій бібліотеці ОНУ ім. І. І. Мечникова та Одеській державній науковій бібліотеці ім. М. Горького.

Потім варто вивчити історіографічний доробок по темі заняття, занотувати найбільш цікаві думки, особливу увагу звернути на дискусійні питання.

На наступному етапі студент опираючись на конспект лекції, самостійно напрацьований матеріал мусить спланувати відповідь на кожний пункт плану практичного заняття і, по можливості, зробити власний висновок, щодо питань, які розглядаються.

В результаті опанування матеріалів лекційних занять і позааудиторної самостійної роботи по підготовці до практичних занять та написанню рефератів студенти повинні знати:

- фактичний матеріал, який складає зміст курсу історії СРСР за 1917-1991 рр.;
- особливості трансформації політичного режиму, соціальної структури суспільства, розвитку економіки, культури, науки в Радянському Союзі.
- політичних та державних діячів СРСР
- основні джерела по темах курсу;
- історіографію основних і найбільш дискутованих проблем.
- хронологію основних подій.

Під час написання рефератів, виступів та дискусій на практичних заняттях і відповідей на іспиті студенти повинні продемонструвати уміння:

- встановлювати причини розвитку подій;
- виділяти зовнішньополітичні, внутріполітичні та особистісні фактори впливу на розвиток основних подій;
- працювати з джерелами та історичними дослідженнями (систематизувати, аналізувати, узагальнювати, робити висновки, формулювати та аргументувати власну думку);
- аналізувати тексти документів, співвідносити перспективи та ступінь їх реалізації на практиці;
- готувати логічно-структуровані повідомлення по темі.

Тематика та план практичних занять.

Тема 1. 1917 рік в історії Російської імперії

1. Падіння самодержавства в Російській імперії.
2. Особливості розвитку революційних подій в центрі та в регіонах (березень-жовтень). Спроба встановлення військової диктатури.
3. Лідери політичних партій та їх роль в розвитку революційних подій.
4. Еволюція політичних позицій РСДРП (б).
5. Жовтневе збройне повстання та його наслідки.
6. Причини падіння Тимчасового уряду і перемоги більшовиків.

Джерела та література .

1. Архив русской революции.- М., 1991.
2. Меньшевики в 1917 г. В 3-х т. – М., 1994-1997.
3. Милюков П.Н. Воспоминания. – М., 1991.
4. Октябрьский переворот. / Сост. Д. С. Анин. – М., 1991.
5. Штейнберг И.З. От февраля к октябрю 1917. – Берлин-Милан, 1923.
6. Михайлов И. В. 1917 год в истории России и мира. Февральская революция: от новых источников к новому осмыслению. // Вопросы истории. – 2001. - № 4
7. Фельштинский Ю.Г. Как добывались деньги для революции. // Вопросы истории. – 1998- № 9.
8. Герасименко Г. А. Трансформация власти в России в 1917 году.// Отечественная история. – 1992. - №6.

Тема 2. Громадянська війна та іноземна інтервенція на території колишньої Російської імперії.

1. Варіативність підходів щодо наукової періодизації громадянської війни.
2. Характеристика основних етапів громадянської війни.

3. Білий та червоний терор.
4. Перші зовнішньополітичні кроки більшовицького уряду. Брест-Литовський мирний договір.
5. Іноземна інтервенція та її наслідки.
6. Політика воєнного комунізму: основний зміст та наслідки.
7. Наслідки громадянської війни.

Джерела та література.

1. Из истории гражданской войны в СССР. Сборник документов и материалов (1918-1920). – М., 1969.
2. Гражданская война в России: перекресток мнений. – М., 1996.
3. Поляков Ю. А. Гражданская война в России: возникновение и экспансия. // Отечественная история . – 1992. - №6. – С. 32-41.
4. Цветков В. Ж. Белое движение в России: 1917-1922 годы. // Вопросы истории. - 2000. - №7. – С. 56-73.
5. «Философский пароход». Высылка ученых и деятелей культуры из России в 1922 г. // Новая и новейшая история. – 2001. - №5.
6. Загладин История успехов и неудач Советской внешней политики. – М., 1991.

Тема 3. Національна політика центру та створення СРСР.

1. Реалізація права націй на самовизначення за умов більшовицької влади.
2. Система договорів між РСФРР та союзними республіками.
3. Основні проекти створення СРСР.
4. Договір про утворення СРСР від 30.12. 1922 р.
5. Децентробіжні течії в Україні та Грузії (1923-1924 рр.)
6. Політика коренізації та її наслідки.
7. Заходи щодо територіально адміністративного устрою СРСР в довоєнний період.

Джерела та література.

1. Экономические отношения советской России с будущими союзными республиками. 1917-1922. Документы и материалы. – М., 1996.
2. Байбаков С.А. История образования СССР: итоги и перспективы изучения. – М., 1997.
3. Вдовин А. И. эволюция национальной политики СССР 1917-1941 гг. // Вестник Московского университета. – Серия 8. История. – 2002- № 3.
4. Каппелер А. Росія-поліетнічна держава. – Львів, 2005. – Розділ.
5. Дашкевич Я. Політичне ошуканство чи провокація? Крах українізації 20-30-х рр.// Україна вчора і нині. Нариси, виступи, есе.

Тема 4. Радянський Союз в роки НЕПу.

1. Причини та передумови запровадження НЕПу.
2. Основний зміст та досягнення нової економічної політики в промисловості та сільському господарстві.
3. Кризові явища в розвитку народного господарства та причини згортання НЕПу.
4. Внутріполітичні дискусії щодо подальшого розвитку країни. Боротьба заправою та лівою опозицією.
5. Радянський уряд на міжнародній арені.

Джерела та література.

1. Архив Троцкого: коммунистическая оппозиция в СССР 1923-1927 гг. – В 4-х т. – М., 1990.
2. Валентинов Н. В. новая экономическая политика и кризис партии после смерти Ленина. Годы работы в ВСНХ во время НЭПа. Воспоминания. – М., 1991.
3. Советско-германские отношения. От переговоров в Брест-Литовске. Сборник документов. – М., 1968, 1971.

4. Чичерин Г. «Надо смотреть на реальности и всюду искать союзников. // Международная жизнь. – 1996. - № 11-12.
5. НЭП: взгляд со стороны. – М., 1991.
6. НЭП: приобретения и потери. Сборник статей. – М., 1994.
7. Как ломали НЭП: Стенограммы пленумов ЦК ВКП(б) 1928-1929 гг.: В 5-ти т.- М., 2000.

Тема 5. Індустріалізація та колективізація в СРСР.

1. Індустріалізація країни: джерела фінансування, досягнення та прорахунки.
2. Сутність та основні етапи колективізації сільського господарства.
3. „Революція згори” та її наслідки.
4. Соціальні зміни в структурі радянського суспільства.
5. Причини голодомору та його наслідки.

Джерела та література.

1. Индустриализация СРСР. Документы и материалы. В 3-х вып. – М., 1969-1971.
2. Документы свидетельствуют: из истории деревни накануне и в ходе коллективизации. 1927-1932. – М., 1989.
3. Трагедия советской деревни: Коллективизация и раскулачивание. Документы и материалы. В 5-ти т. – М., 1999.
4. Колективізація і голод на Україні 1929-1933. Збірник документів і матеріалів. – К., 1992.
5. Голодомор в Україні: Одеська область (1921-1923, 1932-1933, 1946-1947 рр.). Спогади, документи, дослідження. // Праці Державного архіву Одеської області. – Т. XIII. – Одеса, 2005. – 152 с.
6. Чаянов В.А. А.В. Чаянов- человек, ученый, гражданин. - М., 1998.

Тема 6. Радянський Союз в 30-і рр.

1. Становлення та еволюція тоталітарного політичного режиму.
2. Антагонізми політичного режиму: політичні репресії та Конституція 1936 року.
3. Основні напрямки розвитку народного господарства.
4. Політика колективної безпеки та її наслідки.
5. Пакт Молотова-Ріббентропа: основний зміст та причини підписання.
6. Зовнішня політика СРСР на початковому етапі Другої світової війни.

Джерела та література.

1. Білокінь С. Масовий терор як засіб державного управління СРСР (1917-1922 рр.). Джерелознавче дослідження. – К., 1999.
2. Грицак Я. Чорні книги червоного терору. // Грицак Я. Страсті за націоналізмом. – К., 2004. – С. 80-89.
3. Год кризиса. 1938-1939. Документы и материалы. – М., 1990.
4. Риббентроп И. фон. Между Лондоном и Москвой: воспоминания и последние записи. - Смоленск, 1999.
5. Орлов А.С. СССР-Германия: август 1939-июнь 1941. – М., 1991.
6. Сиполс Тайны дипломатические. – М., 1997.
7. Куманев В. А. 30-е годы в судьбах отечественной интеллигенции. – М., 1991.
8. Реабилитация. Политические процессы 30-50 –х гг. – М., 1991
9. Солоневич И.П. Россия в концлагере. – М., 2000.
10. Ботин М.П. За свободу Испании. – М., 1986.

Тема 7. СРСР в роки Великої Вітчизняної війни.

1. Напад гітлерівської Німеччини на СРСР та причини поразок Червоної Армії на початковому етапі війни.
2. Основні етапи Великої Вітчизняної війни та їх характеристика.
3. Організація роботи тилу.

4. Окупаційний режим на території СРСР.
5. Партизанський рух та рух опору.
6. Колабораціонізм в роки Великої Вітчизняної війни.
7. Відносини з союзниками по антигітлерівській коаліції.
8. Культура воєнного періоду.
9. Наслідки Великої Вітчизняної війни.

Джерела та література.

1. Великая Отечественная./ Ин-т военной истории МО РФ; Рос гос. военный архив. В 10-и т. – М. 1997.
2. Жуков Г.К. Воспоминания и размышления. – М., 1991.
3. Переписка Председателя Совета Министров СССР с президентами США и премьер-министрами Великобритании во время Великой Отечественной войны. – М., 1989.
4. Рокоссовский К. К. Солдатский долг. – М., 1997.
5. Сталин И.В. О Великой Отечественной войне Советского Союза.- М., 1950.
6. Верт А. Россия в войне. 1941-1945. – М., 1967.
7. Вторая мировая война: дискуссии, основные тенденции, результаты исследований. – М., 1996.
8. Городецкий Г. Роковой самообман: Сталин и нападение Германии на Советский Союз. – М., 1999.
9. Печатнов В. О. Московское посольство Аверелла Гарримана (1943-1946 гг.) // Новая и новейшая история – 2002. - № 3.
10. Медведев Р. А. И. В. Сталин в первые дни войны. // Военный исторический журнал. - № 2, 5, 6.
11. Бивор Э. Сталинград. – Смоленск, 1999.
12. Потемкина М.Н. Эвакуация и национальные отношения в советском тылу в годы Великой Отечественной войны.

- 13.Цепада І. Операція „Вісла” в польській історіографії. // УЇЖ. - № 2. - 2002.

Тема 8. Радянський Союз в післявоєнні роки друга пол. 1945-1953 рр.

1. Відбудова народного господарства: досягнення та прорахунки.
2. Трансформація тоталітарного політичного режиму. Культ особи Сталіна.
3. Духовне та культурне життя суспільстві. Жданівщина. Боротьба з космополітизмом.
4. Розробка атомної зброї.
5. Міжнародне становище СРСР. Розгортання „холодної війни”.

Джерела та література.

1. Советская внешняя политика в годы «холодной войны». 1945-1985 гг. Новое прочтение. – М., 1995.
2. Советский фактор в Восточной Европе. 1944-1953: Документы и материалы. В 2-х т. – М., 1999.
3. Москва и Восточная Европа: Становление политических режимов советского типа: 1949-1953. – М., 2000.
4. Бабиченко Д.Л. Писатели и цензоры: Советская литература 1940-х годов под политическим контролем ЦК. – М., 1994.
5. Поляк Г. Б. Послевоенное восстановление народного хозяйства. - М., 1986.

Тема 9. СРСР в роки „хрущовської відлиги”.

1. Боротьба за владу після смерті Й. Сталіна та утвердження М. Хрущова.
- 2.
3. Валютаристські підходи до побудови комуністичного суспільства у новій Програмі КПРС.
4. Непослідовність проведення реформ та їх наслідки.

5. Суспільно-політичне та культурне життя країни. Розвінчання культу особи Сталіна.
6. Розвиток науки та освіти.
7. Зовнішня політика: успіхи та поразки.

Джерела та література.

1. Реабілітація народів и громадян. 1954-1994. Документи.– М., 1995.
2. Хрущев Н. С. Воспоминания: избранные фрагменты. –М., 1991.
3. Хрущев С.Н. Рождение сверхдержавы. Книга об отце. – М., 2000.
4. Шелест П. Е. ... Да не судимы будете Дневниковые записи, воспоминания члена Политбюро ЦК КПСС. – М., 1995.
5. Советская внешняя политика в годы «холодной войны». 1945-1985 гг. Новое прочтение. – М., 1995.
6. Пыжиков А.В. Советское послевоенное общество и предпосылки хрущевских реформ. // Вопросы истории. – 2002. - №2.
7. Идеологические комиссии ЦК КПСС, 1958-1964: Документы. – М., 2000.
8. Военнопленные в СССР 1939-1956. Документы и материалы. – М., 2000.
9. Козлов В.А. Массовые беспорядки в СССР при Хрущеве и Брежневe. (1953-нач. 1980-х). –Новосибирск, 1999.

Тема 10. СРСР в роки „розвинутого соціалізму”. Роки застою др. пол. 60-пер. пол. 80-х рр..

1. Реформи 1965: основний зміст та значення.
2. Господарський розвиток країни в 70-і та першій половині 80-х рр..
3. Суспільно-політичне і духовне життя в СРСР. Розвиток культури, науки та освіти.
4. Зовнішньополітичні досягнення в період „розрядки” та зростання міжнародної напруги в першій половині 80-х рр..

Джерела та література.

1. Брежнев Л. И. Материалы к биографии. – М., 1991.
2. Медведев Р. А. Личность и эпоха: политический портрет Л. И. Брежнева. – М., 1991.
3. На пороге кризиса: нарастание застойных явлений в партии и обществе. – М., 1990.
4. Добрынин А.Ф. Сугубо доверительно. – М., 1996.
5. Курносков Ю. Боротьба за ґратами (соціалне обличчя та форми змагання українських в'язнів сумління. у 1960-х-1980-х рр.// Матеріали ІІ Міжнародного конгресу українців. Історія. – Ч.2- Харків,1992.

Тема 11. Криза та розпад СРСР.

1. Сутність „нового курсу” М.С. Горбачова. Свобода слова.
2. Перебудова політичної системи та економічні новації.
3. „Нове мислення” в зовнішній політиці та його наслідки.
4. Міжнаціональні конфлікти, наростання протиріч між центром та республіками. Новоогарьовський процес.
5. Серпневий путч та його наслідки.
6. Розпад СРСР.

Джерела та література.

1. Горбачев С.М. Новое мышление. – М., 1989.
2. Рыжков Н.И. Перестройка: история предательства. – М., 1992.
3. Август -91. Сборник. – М., 1991.
4. Астахова Е. Становление многопартийности в СССР: некоторые аспекты.- Харьков, 1991.
5. Українська суспільно-політична думка в ХХ ст. – Т.3. – К., 1995.
6. Чешко С. В. Распад советского Союза: этнополитический анализ. – М., 1996

7. Турій Р. І. Пресса неформальних об'єднань та організацій (1988-1990).
// Українська періодика: історія і сучасність. – Львів, 1993.
8. Каппелер А. Росія як поліетнічна держава. – Львів, 2005.

Хронологічна таблиця

23.02. 1917- початок Лютневої революції.

02.03. 1917 р. – зречення царя Миколи II.

02.03. 1917 р. - створення Тимчасового уряду.

04.04. 1917 р.- повернення в Росію та виступ В. І. Ульянова (Леніна)

03-23.06. 1917 р. – I Всеросійський з'їзд Рад, на якому соціалістичні партії вперше одноставно визнали право народів на самовизначення, яке супроводжувалось дуже різким засудженням будь-якої спроби одностороннього вирішення національного питання до скликання Установчих зборів.

03-04. 07. 1917 р. - Липнева криза.

27.08-02.09. 1917 р. – Корніловський заколот.

24-25.10. 1917 р. - взяття влади більшовиками в Петрограді.

26.10. 1917 р. – прийняття II Всеросійським з'їздом Рад Декретів про мир та землю.

27.10.1917 р. – прийняття Декрету про пресу, який передбачав закриття газет, які закликали до повалення Радянської влади.

28.10.1917 р. – видання РНК декрету про арешт і передання до суду революційного трибуналу керівників партії кадетів.

листопад 1917 р. - вибори до Установчих зборів.

січень 1918 р. – захоплення та анексія Бессарабії Румунією.

06. 01. 1918 р. – розпуск Установчих зборів.

23.01.1918 р. - рішення про націоналізацію торгового флоту.

27.01.1918 р. – затверджено ВЦВК „Основного закону про соціалізацію землі”, який підтверджував відміну приватної власності на землю.

09. 02. 1918 р. – підписання Брест-Литовського мирного договору між Українською Народною Республікою та країнами Четверного Союзу.

15.02.1918 р. – початок наступу австро-німецьких військ на всьому Східному фронті.

03.03 1918 р. - підписання Брест-Литовського мирного договору між більшовицькою Росією та країнами Четверного Союзу, згідно з яким більшовицька Росія повинна була визнати самостійність УНР і укласти з нею мирний договір відмовитись від претензій на Фінляндію і Прибалтику, передати Турції Карс, Батум і Ардаган.

14.03.1918 р.- ратифікація Брест-Литовського мирного договору ІУ Надзвичайним з'їздом Рад.

березень 1918 р. – висадка в Мурманську англійського десанту.

квітень 1918 р.- висадка японського та американського десанту у Владивостоці.

22.04.1918 р. – рішення про націоналізацію зовнішньої торгівлі.

09, 27.05.1918 р. - ВЦВК прийняв декрети, якими встановив продовольчу диктатуру в країні.

26.05.1918 р.- початок заколоту Чехословацького корпусу.

29.05.1918 р. – ВЦВК прийняв постанову про перехід від добровільного принципу формування Червоної Армії до мобілізації робітників і найбільшого селянства.

11.06. 1918 р. –рішення про створення комбідів.

28.06.1918 р. – початок загальної націоналізації всіх підприємств з капіталом більшим 500 рублів.

серпень 1918 р. – висадка англо-французьких військ в Архангельську та вступ англо-канадійських частин в Закавказзі.

листопад –грудень 1918 р. – висадка десанту Антанти в Криму та на півдні України.

01.01. 1919 р. – запровадження планової продрозкладки.

06-09.03.1919 р. – І конгрес по створенню Комінтерну.

березень 1919 р.- початок широкомасштабного наступу армії адмірала Колчака.

06.04.1919 р. – евакуація французьких військ з Одеси.

червень 1919 р. – Початок наступу на Москву армії Денікіна, який на той час контролював більшу частину України та наступу на Петроград з боку Прибалтики військ генерала Юденича.

10.04.1919 р. – запровадження загальної трудової повинності, обов'язкової для всіх громадян від 16 до 50 років.

27.09.1919 р. – евакуація англійського десанту з Архангельська.

лютий 1920 р. – взяття в полон і розстріл адмірала Колчака.

грудень 1920 р. – Схвалення УІІ Всеросійським з'їздом Рад плану електрифікації країни (план ГОЕЛРО).

29.12.1920 р. – між РСФРР та УСРР було укладено союзний робітничо-селянський договір, який передбачав військовий і господарський союз між обома радянськими республіками. В зв'язку з чим об'єднувалися наступні наркомати: військових та морських справ. ВРНГ, зовнішньої торгівлі, фінансів, праці, шляхів сполучення, пошт та телеграфів, які входили до складу Рад наркому РСФРР і мали в Раднаркомі УСРР своїх представників, які затверджувались і контролювались українським ЦВК та з'їздом Рад.

16.01. 1921 р. аналогічний договір було укладено між РСФРР та БСРР.

вересень 1920 р. РСФРР та Азербайджанська СРР підписали договір про військово-економічний союз і угоду про єдину економічну політику.

28.02-18.03. 1921 г. – Крондштатський заколот.

08.03. 1921 р.- X з'їзд РКП (б), на якому прийнято рішення про заміну продрозкладки на продподаток та резолюцію про заборону фракцій в середині більшовицької партії.

18.03.1921 р. – підписання Ризької угоди між більшовицькою Росією та Польщею.

травень 1921 р. – укладено союзний робітничо-селянський договір між РСФРР та Грузинською СРР.

вересень 1921 р. - укладено союзний робітничо-селянський договір між РСФРР та Вірменською СРР.

11-12 березня 1922 р. – створення Союзу республік Закавказзя.

16.04. 1922 р. – підписання Рапалльського договору.

10.08.1922 р.- створення комісії на чолі з Й. Сталіним для проекту федеративної держави, яка через місяць запропонувала проект „автономізації”.

06.10.1922 р. – схвалення Центральним Комітетом проекту „федералізації”, запропонованого В. Леніном наприкінці вересня.

30.12.1922 р. – I з’їзд Рад СРСР, на якому в основному було затверджено Декларацію та Договір про створення СРСР, підписаних 4 республіками.

1922-1924 рр. – грошова реформа, запровадження золотого червонця.

1923 р. – криза ”ножниці цін”.

08.10.1923 р. – лист Л. Троцького в ЦК, в якому він звинуватив „диктатуру апарату” в економічних труднощах і в нестерпному становищі в середині партії.

15.10.1923 р. – „Декларація 46” з аналогічними звинуваченнями в сторону „фракції більшості в Політбюро”.

05.12.1923 р. – публікація статті Л. Троцького „Новий курс” із запереченням „демократизації зверху”.

16-18.01.1924 р. – XIII партійна конференція, на якій було засуджено позиції Л. Троцького та опозиції і обнародовано 7 пункт резолюції „Про єдність партії”, прийнятої на X з’їзді ВКП(б).

21.01.1924 р. – смерть В.І. Леніна.

31.01.1924 р. – схвалення II з’їздом Рад СРСР Конституції Радянського Союзу.

05.09. 1925 р. – Зінов’єв, Каменєв, Сокольников, Крупська підписали „платформу чотирьох”, в яких висловили незгоду з позиціями центру і Сталіна щодо розвитку країни.

18-31.12.1925 р. – XIУ з’їзд ВКП(б), на якому розгорнулась гаряча дискусія між Й. Сталіним та ленінградською групою, що завершилась перемогою Й. Сталіна і послідуєчим усуненням Зінов’єва від керівництва ленінградською партійною організацією.

1925-1926 рр. – криза збуту.

14.11.1927 р. - виключення Л. Троцького і Зінов'єва з партії.

17.01.1928 р. – вислання Л. Троцького і 30 опозиціонерів з Москви до Алмати.

1927-1928 рр. – хлібозаготівельна криза, що призвело до згортання НЕПу.

30.09.1928 р.- в „Правді” опубліковано статтю Бухаріна „Заметки економіста”, в якій було викладено економічну програму „правої опозиції”.

21.01.1929 р. – депортація Л. Троцького до Турції.

травень 1929 р. – затвердження на У з'їзді Рад СРСР „оптимального варіанту” першого п'ятирічного плану.

листопад 1929 р. – проголошення курсу на колективізацію сільського господарства, прискорення темпів індустріалізації та виключення Бухаріна з членів Політбюро.

05.01.1930 р. – затвердження графіка колективізації.

02.03.1930 р. – стаття Й. Сталіна „Запаморочення від успіхів”, в якій він засудив чисельні випадки порушення принципу добровільності при організації колгоспів, вся відповідальність за порушення перекладалась на місцеве керівництво.

1932 р. – запровадження паспортного режиму, селянам паспорти не видавались.

1932-1933 рр. – Голодомор.

26.01.1934 р. – відкриття ХУІІ з'їзду ВКП(б) („з'їзду переможців”), на якому було заявлено про успішне виконання першого п'ятирічного плану та „повернення до партійної лінії” Бухаріна, О. І. Рикова, Томського, П'ятакова, Зінов'єва, Каменєва.

01.12.1934 р. - вбивство С. Кірова.

грудень 1934 р. - прийняття постанови про прядок провадження справ щодо тероризму.

28-29.12. 1934 р. – закритий процес над членами „ленінградського центру”, причетними до вбивства С. Кірова. Всім було винесено смертний вирок, який негайно було виконано.

16.01.1935 р.- суд над 19 членами „московського центру”, яких звинуватили в ідеологічному сприянні убивцям С. Кірова. За рішенням суду Зінов'єва було засуджено до 10 років ув'язнення, а Каменєва - до 5.

лютий 1935 р.- II з'їзд колгоспників, на якому Й.Сталін заявив, що 98 % всіх оброблювальних земель в країні являються соціалістичною власністю.

серпень-вересень 1935 р. – зародження стаханівського руху.

15.06-21.08.1939 р. – в Москві проходили англо-франко-радянські переговори.

24.08.1939 р. – підписання Радянським Союзом та Німеччиною Договору про ненапад терміном на 10 років та таємного протоколу про розподіл сфер впливу (пакт Молотова – Ріббентропа).

01.09.1939 р. – початок II Світової війни.

17.09.1939 р. – Червона Армія розпочала вступ на територію Західної України та Західної Білорусії.

28.09.1939 р. - підписання Радянським Союзом та Німеччиною Договору про дружбу та кордони.

30.11.1939-12.03.1940 р. – Радянсько-фінська війна.

грудень 1939 р. – виключення СРСР з Ліги Націй.

22.06.1941 р. - напад фашистської Німеччини на Радянський Союз.

24.06.1941р. – створення Ради по евакуації.

03.07.1941 р. – Сталін вперше після нападу фашистської Німеччини звернувся до народу.

30.06.1941 р. – створення Державного комітету оборони (ДКО) на чолі з Й. Сталіним до його складу також увійшли Молотов, Берія, Маленков, Ворошилов. Затвердженні ДКО документи (понад 10 тис. за 4 роки війни) мали силу законів.

10.07.1941 р. – створення Ставки Верховного Командування. (Сталін, Молотов, Тимошенко, Ворошилов, Будьонний, Шапошніков, Жуков.)

12.07.1941 р. – підписання англо-радянської угоди про співробітництво, згідно з якою обидві сторони зобов'язувались не укладати сепаратний мир з Німеччиною.

літо-осінь 1941 р.- перший етап евакуації (з театру воєнних дій і прифронтових районів було евакуйовано близько 7 млн. чоловік 1530 великих підприємств, було задіяно чверть рухомого складу залізничних шляхів)

16.07-15-08. 1941 р. – оборона Смоленська.

16.08.1941 р. – підписання англо-радянської економічної угоди про торгівлю і кредити.

28.08.1941 р. – Указ про переселення німців Поволжжя.

09.09. 1941 р. – початок блокади Ленінграда.

19.09.1941 р. – облога німцями Києва.

вересень 1941 р. – закриття антирелігійних видань та розпуск „Союзу воїнів-антирелігійників”.

01.10.1941 р. – підписання в Москві Молотовим, Гарріманом, Бівербруком трьохсторонньої угоди про поставки в Радянський Союз зброї, військового спорядження і продовольства.

10.10.1941 р. – призначення К. Жукова командуючим Західним фронтом.

19.10. 1941 р. – введення в Москві стану облоги.

06.12.1941 р. – початок контрнаступу радянських військ під Москвою.

травень 1942 р. – провал наступу Червоної Армії в напрямку Харкова.

02.07.1942 р. – здача Севастополя.

13 липня 1941 р. – підписання Гітлером циркуляру №43 про наступ німецьких військ у напрямку Каспію та Кавказу і на Сталінград.

26.02.1942 р. –обнародування німецькою адміністрацією аграрного закону, який відміняв все радянське законодавство в цій сфері.

30.05 1942 р. – створення в Москві Центрального штабу партизанського руху.

28.07.1942 р. – поява наказу 227 „Ні кроку назад”.

09.10.1942 р. – скасування в армії інституту політ комісарів.

12.10.1942 р. – початок штурму Сталінграда німецькими військами.

19.11.1942 р. – початок наступу Червоної армії під Сталінградом. (план „Уран”)

17.01.1943 р. – звільнення Шліссенбургу, що дозволило створити 10 км. коридор і розірвати блокаду Ленінграда.

02.02.1943 р. – капітуляція 6-ї армії генерала Паулюса, яка перебувала в оточенні з 23 листопада. (Із 330 тис. чол. 100 тис. було взято в полон, решта загинули).

15.05.1943 р. – розпуск Комінтерну.

05.07.– 03.08. 1943 р. – Курської битва – корінний перелом у війні. Німецьким військам більше не вдавалося оволодіти оперативною ініціативою до кінця війни.

28.11- 01.12. 1943 р. – Тегеранська конференція.

27.01.1944 р – остаточне зняття блокади Ленінграда.

10.04.1944 р. – звільнення Одеси.

квітень-травень 1944 р. – звільнення Правобережної України і Криму.

поч. липня 1944 р. Червона Армія перейшла фінський кордон.

03.07.1944 р. – звільнення Мінська.

01.08.1944 р. – Червона Армія підійшла до Праги, передмістя Варшави, пройшовши за 5 тижнів 600 км.

серпень 1944 р. – зайняття Червоною Армією території Румунії.

28.10.1944 р. – звільнення території України від фашистських військ.

04-11.02. 1945 р. – Ялтинська конференція.

11.02.1945 р. – капітуляція Будапешта.

25.04.1945 р. – зустріч радянських і американських військ на Ельбі.

09.05. 1945 р. – капітуляція Німеччини.

1946-1947 рр.- голод в СРСР.

26.06.1946 – публікація газети „Известия” про про заслання за колективну зраду чеченців, інгушів та кримських татар.

14.08.1946 р. – критика журналу „Ленінград” та закриття журналу „Звезда”.

04.09.1946 р. –постанова ЦК ВКП(б) про безідейність радянських фільмів („Большая жизнь”, „Адмирал Нахимов”, „Иван Грозный”)

10.02.1948 р. - постанова ЦК ВКП(б) „Про декадентські тенденції в радянській музиці.”

1948 р. – створення таборів „спеціального режиму”, в яких утримувались у дуже важких умовах особи, засудженні за „антирадянські” чи „контрреволюційні акти”.

24.06.1948-12.05.1949 р. - блокада радянською стороною Західного Берліну.

04.04. 1949 р. – створення НАТО.

25.10. 1949 р. – розрив дипломатичних відносин з Югославією.

23.11.1949 р. – встановлення дипломатичних відносин з Пекіном.

13.01.1953 р. – повідомлення в газеті „Правда” про викриття терористичної групи лікарів.

05.03.1953 р – смерть Й. Сталіна.

27.03.1953 р. - оголошення ВР СРСР амністії для всіх в’язнів, чий термін ув’язнення не перевищував 5 років.

04.04 1953 р. – публікація в газеті „Правда” про закриття справи „лікарів-вбивць”.

10.07.1953 р. –повідомлення преси про арешт Л. Берії.

1953-1954 рр. – адміністративні реформи в сільському господарстві: ліквідація МТС та укрупнення колгоспів, яке супроводжувалось гонінням на присадибні підсобні господарства.

лютий 1954 р. – прийняття на Пленумі ЦК КПРС рішення про освоєння цілинних земель.

січень 1955 р. – прийняття на Пленумі ЦК КПРС рішення про масовий засів полів кукурудзою.

14.05 1955 р. – створення Організації Варшавського Договору.

26.05-03.06. 1955 р. – візит М.С. Хрущова до Белграду і нормалізація відносин з Югославією.

24.02.1956 р. – виступ М.С. Хрущова на XX з'їзді з таємною доповіддю про культ особи Й. Сталіна.

25.04.1956 р. відміна антиробітничого закону (1940 р.) про прикріплення робітників до їх підприємств.

30.06.1956 р. – прийняття Постанови ЦК КПРС „Про подолання культу особистості і його наслідки”.

22-24.10 1956 р. – повстання в Угорщині, введення в країну радянських танків.

лютий 1957 р. – реабілітація народностей, депортованих в 1944-1945 рр.

18-22.06. 1957 р. – 7 членів Президіуму спробували добитися відставки Хрущова, який за допомогою Г.К. Жукова і ЦК КПРС зберіг свої пости.

10.05-01.07.1957 р. – ліквідація міністерств і створення раднаргоспів.

жовтень 1957 р. – виведення Г.К. Жукова зі складу Президіуму ВР СРСР та ЦК КПРС.

24.12.1958 р. прийняття закону, яким передбачалось замінити дві форми освіти (обов'язкове семирічне та повне десятирічне навчання) – єдиним восьмирічним, після якого випускники зобов'язані були три роки пропрацювати на заводі чи в сільському господарстві.

27.10.1958 р. – рішення про виключення Б. Пастернака із Союзу письменників

25.12.1958 р. – Верховною Радою СРСР прийнято нові „Основи кримінального законодавства”, в яких було ліквідовано поняття „ворог народу”.

вересень 1959 р. - візит М. С. Хрущова в США.

вересень 1960 р. – виступ М. С. Хрущова в ООН.

19.08.1961 р. – будівництво Берлінської стіни.

10.09.1962 р. - початок М.С. Хрущовим партійної реформи.

22-27.10.1962 р. – Карибська криза.

17-31.10. 1962 р. – на XXII з'їзді КПРС було прийнято нову програму партії, якою передбачалось завершення в 1981 році переходу до комунізму та рішення про винесення тіла Сталіна з Мавзолею.

листопад 1962 р. – публікація повісті О. Солженіцина „Один день Івана Денисовича” в журналі „Новый мир”

15.08. 1963 р. – підписання радянсько-американського договору про часткову заборону ядерних випробувань, першої формальної угоди про контроль над процесом озброєння.

1964 р. – узаконення права колгоспників на отримання пенсії, пенсійний вік визначався на 5 років пізніше ніж для інших верств населення.

14.10.1964 р. – відставка М.С. Хрущова, обрання Л. І. Брежнєва Першим секретарем ЦК КПРС, Косигіна Головою Ради Міністрів СРСР.

1965 р. – початок реформ: проведення нової адміністративної централізації, скасування раднаргоспів і відновлення центральних промислових міністерств, створення великих державних комітетів.

04.10.1965 р. – обнародування постанов „Про покращення планування і стимулювання виробничої економіки” та „Про державні виробничі підприємства при соціалізмі”

лютий 1966 р. – перший відкритий політичний процес в післясталінські роки над письменниками Синявським та Данієлі.

квітень 1968 р.- поява дисидентського видання „Хроника текущих событий”.

20-21.08.1968 р. – введення військ п'яти країн - учасниць Варшавського Договору у Чехословаччину.

березень 1969 р. – сутички на радянсько-китайському кордоні, в результаті яких загинуло більше 1 тис. чол.

12.08.1970 р. – підписання Московського договору між СРСР та ФРН.

1970 р. – заснування А. Сахаровим Комітету по захисту громадянських прав.

26.05.1972 р. – укладення Тимчасового договору (терміном на 5 років) ОСВ-I між СРСР та США

01.04. 1975 р. керівники європейських країн, США та Канади підписали в Гельсінкі Заключний акт Конференції по безпеці і співробітництву в Європі.

16.07.1977 р. – обрання Л. І. Брежнєва головою Президії ВР СРСР.

1977 р. - прийняття нової Конституції.

1979 р. – підписання Л. Брежнєвим та Дж. Картером договору ОСВ-II (американський конгрес не ратифікував цей договір)

грудень 1979 р. – ввід радянських військ в Афганістан.

1980 р. – смерть В. Висоцького, на похорон якого прийшли десятки тисяч людей.

1982 р. – рішення про створення агропромислових комплексів (АПК).

12.11. 1982 р. - обрання Генеральним секретарем ЦК КПРС Ю.Андропова.

лютий 1984 р. - обрання Генеральним секретарем ЦК КПРС К. Черненко.

11.03. 1985 р. – обрання Генеральним секретарем ЦК КПРС М.С. Горбачова.

листопад 1985 р. – зустріч М.С. Горбачова та Р. Рейгана в Женеві.

26.04.1986 р. – аварія на Чорнобильській АЕС.

жовтень 1986 р. - зустріч М.С. Горбачова та Р. Рейгана в Рейк'явіку.

08.12 1987 р. – підписання у Вашингтоні радянсько-американської угоди про знищення ракет середньої та меншої дальності, що поклало кінець періоду конфронтації. Радянська сторона взяла на себе зобов'язання демонтувати і знищити 1752 ракети, а США - 869.

23.08.1987 р. масові демонстрації в Прибалтійських республіках.

червень 1987 р. – прийняття „Закону про державне підприємство”.

лютий 1988 р. – початок конфлікту в Нагорному Карабасі.

15.05 1988 р. – початок виводу радянських військ з Афганістану, який тривав 9 місяців.

15.03.1990 р. – обрання союзним з'їздом народних депутатів М.С. Горбачова президентом СРСР

1989 р. – критика В.Леніна перестає бути забороненою темою.

24.07.1990 р. публікація першого проекту нового союзного договору, яким передбачалось розширити права республік.

17.03.1991 р. - Всесоюзний референдум за збереження СРСР.

02.04.1991 р. – різке підвищення цін (від 2 до 5 разів). а зарплати на 20-30%.

23.04.1991 р. – підписання „Заяви 9+1” щодо нового союзного договору (Молдова, Грузія, Вірменія, Литва, Латвія та Естонія категорично відмовились підписувати союзний договір)

14.08. 1991 р. – публікація тексту нового союзного договору.

19-21.08. 1991 р.- серпневий путч ДКНС (ГКЧП).

кінець серпня-початок вересня 1991 р.- зняття М.С. Горбачовим із себе повноважень секретаря ЦК КПРС, розпуск ЦК КПРС та припинення діяльності КПРС.

кінець серпня-початок вересня 1991 р. – проголошення незалежності 8-ми союзними республіками.

06.09. 1991 р. – визнання Москвою незалежності самостійності Прибалтійських республік.

21.09. 1991 р. – масові демонстрації, виступ Б.Єльцина по телебаченню з вимогою відставки М. С. Горбачова і розпуску Верховної Ради СРСР.

01.12. 1991 р. – референдум в Україні, під час якого 80% населення висловилося за незалежність республіки.

08.12. 1991 р.- зустріч в Біловезькій Пущі (Білорусія) президентів Росії, України, Білорусії і проголошення утворення СНД.

21.12.1991 р. – зустріч в Алма-Аті (без участі М.С. Горбачова) і приєднання до СНД ще восьми республік, що закріпило остаточний розпад СРСР.